

Віктор ЮЩЕНКО,
голова блоку «Наша Україна»,
м. Київ

Роздуми про майбутнє

«Ніхто нам не збудує держави, коли ми самі її собі не збудуємо, і ніхто з нас не зробить нації, коли ми самі нацією не схоцемо бути...»

В'ячеслав Липинський

Хоч яким важким було останнє десятиліття декларативної демократії та незалежності, воно допомогло нам зрозуміти реальні проблеми та оцінити переваги демократичного способу управління, без чого ми не можемо рухатись вперед. Сьогодні, проте, настав час, коли вже недостатньо оспівувати незалежність: вона залишилася здобутком минулого, а нам треба думати про завтрашній день. Зокрема сьогодні зрозуміло, що старі структури управління суспільним розвитком віджили своє, і на порядку денному гостро стоїть питання формування нових. **Ми зіштовхнулися з потребою швидкого перевлаштування архітектури суспільних відносин та механізмів взаємодії суспільних груп, у тому числі і влади, якій належить змінити свої функції та якості.**

Світова спільнота, як відомо, донедавна розвивалася в умовах, коли функції суспільного розвитку і стратегічного планування належали владі, і в цій царині було нагромаджено достатній досвід. Натомість майже немає позитивного досвіду дій у такій ситуації, у якій опинилась Україна, — коли змін потребують водночас і суспільство, і державна влада. Успішний приклад трансформацій такого типу — у Польщі в 1980-х, у Німеччині та Японії після Другої світової війни — визначає тільки приблизно поля, в яких ми могли б рухатись. До того ж у німецькому та японському випадках фактично було запроваджене зовнішнє управління суспільним розвитком. **Але я переконаний, що питання розвитку України — наша внутрішня справа.**

Більш придатним для нас, на мою думку, може бути приклад Польщі, де суспільство спромоглося дійти згоди між урядом і громадськістю, уклавши соціальний договір заради миру та швидких соціальних зрушень у країні. Важливо нагадати, що напрямом змін вказав сам народ. В умовах старих стереотипів і форм управління громадськість та влада змогли поступитися амбіціями, вибравши за пріоритет — консолідацію навколо стратегічних цілей своєї держави. Важливою умовою їхнього успіху було те, що представники і

влади, і «Солідарності», яка говорила від імені суспільства, були патріотами. Обидві сторони усвідомлювали необхідність діалогу і прагнули змін. Вони узгодили свої бачення майбутнього ладу Польщі, шляхів розвитку, пріоритетів реформування в публічному діалозі між владою та громадськістю. Польща стала країною, в якій до соціальних та економічних реформ прийшли не внаслідок ультиматуму, висунутого владі народом, і не за командою згори. Розвиток країни відбувся внаслідок складних, але успішних переговорів між владою та громадськістю.

Такий самий історичний виклик стоїть сьогодні перед Україною, перед нашим народом і владою. Десятиліттям усталені соціальні зв'язки в державі сьогодні морально застаріли і рвуться. Застаріли й форми організації соціальної кооперації в суспільстві та політичної практики. Влада перестала служити народу, а громадськість не в змозі віднайти консенсус щодо вибору майбутнього країни. Партії та їх лідери змагаються у політичному процесі не шляхом представлення програм розвитку суспільства, а через гучне обнародування вад опонентів, а то й просто компроматів, уподібнюючись півням, які горланять на все село з приводу курки, що знесла яйце.

Ми маємо покласти край тривалій вороженечі й усвідомити, що перш за все ми — **український народ, що Україна — наша держава і від нас залежить, якою вона буде завтра.**

Якщо ми не зможемо поступитися амбіціями й адекватно відповісти на історичний виклик, то остаточно розпорозимося в глобалізованому світі. Тільки об'єднаний народ, який має власне бачення майбутнього, сучасні форми соціальної кооперації, чия влада використовує прозорі форми управління суспільним розвитком, зможе вступити у відкритий і рівний міжнародний діалог у сучасній світовій системі. **Інакше наше майбутнє вкотре виберуть за нас, без нас.**

Тому консолідація сьогодні — нагальна необхідність. Цінністю, навколо якої потрібно консолідуватися, мусить стати, на мою думку,

проста і прагматична ідея – побудова цивілізованого заможного суспільства на основі нових демократичних форм соціальної кооперації в державі. Шлях до такого суспільства лежить у тому числі через відновлення фундаментальних цінностей та відродження спільного історичного підґрунтя українського народу. Це дасть змогу уникнути нескінченних конфронтацій і на їх основі розгорнути позитивний політичний діалог у суспільстві.

Основні контексти вибору майбутнього

КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ

Упродовж століть чужі еліти нав'язували Україні, її регіонам різні принципи й засади організації життя. Тому в фазу незалежності ми увійшли з різними цілями й поглядами, які сформувалися на підставі регіональних, культурних, ідеологічних, релігійних та мовних ліній поділу. Ми зустріли незалежність розшматованими на інколи ворогуючі сегменти. Така спадщина містить потенційну загрозу соціальних конфліктів та напружень. Розділеність суспільства на відчужені групи – за рівнем самосвідомості, за релігійними конфесіями, політичними поглядами, соціальними орієнтаціями – один із факторів, що істотно перешкоджає його консолідації. Це, в свою чергу, робить можливими політичні маніпуляції суспільною свідомістю, збільшує політичну апатію та зневіру населення у владі. Через відсутність справжніх демократичних інститутів державного управління та соціальної кооперації, через низьку спроможність населення до самоорганізації та через брак спільних системотворчих соціальних цінностей, політичні сили отримують змогу адміністративними методами «диригувати» волевиявленням ізольованих груп громадян, недобросовісно використовуючи мовні та етнічні тертя для отримання політичного капіталу.

Тим часом гетерогенність та строкатість суспільства – надзвичайно важливий чинник розвитку сучасної демократичної країни, оскільки культурне розмаїття може стати найважливішим ресурсом цивілізованого узгодження всіх часткових інтересів та домагань, з огляду на «спільне добро». Наше завдання – раціонально збалансувати згадані інтереси, перетворивши джерело можливих конфліктів на дійовий фактор процвітання, як це вдалося зробити в Європі. Це можна здійснити через форми колективної участі у визначенні майбутнього своєї держави та громадського впливу на процес прийняття рішень.

Україні бракує єдиного бачення шляхів розвитку, яке б об'єднувало всі групи суспільства, розділені сьогодні за багатьма ознаками. Ми досі не маємо довгострокової стратегії роз-

витку, причина чого, на мою думку, полягає у відсутності механізмів конструктивного діалогу між згаданими суспільними групами, політичними силами, різними сегментами інтелектуальної та економічної еліти.

Ще В'ячеслав Липинський, перший український філософ-державник, визначив формулу державності через консенсус та консолідацію: «Цементом політичним, спаюючим місцевих українських людей в боротьбі за власну державу ми хочемо мати патріотизм – любов до спільної Батьківщини, а не ваш соціалізм, зненависть місцевих бідних до місцевих багатих, і не ваш націоналізм – зненависть місцевих «українців» до місцевих «не-українців»». Той-таки Липинський закликав: «Через загальне добро України – до добра її громадян, через добро її громадян – до добра тих народів, членами яких є ці громадяни».

І вслід за цим видатним українським мислителем я стверджую, що достойне наших громадян майбутнє не виникне у результаті солов'ячих обіцянок і виборчих гасел, виконаних під музику політизованих ідеологій. Воно не народиться через віртуозну роботу сусідніх майстрів політичних технологій та інших магічних сил. Україна буде такою, якою зроблять її самі українці.

ІНСТИТУЦІЙНИЙ КОНТЕКСТ

Задекларований 10 років тому курс на демократизацію українського суспільства – окрім певних поверхових новацій – реально не змінив способу розуміння політичного процесу, зокрема ролі влади та правил взаємин між владою й громадянами. Нам не вдалося перейти від колишньої адміністративної моделі до нових демократичних відносин, коли кожен має право і можливість висловлювати свою позицію та публічно відстоювати свої інтереси. Відсутність нових інституцій управління і непрозорість урядових установ призвели до відірваності влади від реальних інтересів громадян. Влада виступає інструментом реалізації домагань окремих осіб або й прикриттям їхньої відповідальності за скоєні вчинки, а політики «нової хвилі» багато в чому посприяли збереженню системи владних привілеїв та чиновницької сваволі.

Тож чому наші громадяни більшою мірою виключені з процесу прийняття політичних рішень та впливу на владу, ніж скажімо, європейці?

Відповідь, на мій погляд, одна. Її підтверджують сьгоднішні суспільства, які служать для нас взірцями демократії, функціонують на засадах укорінених механізмів громадського впливу на владу й на майбутнє держави. І робиться це шляхом реального

врахування публічної думки у щоденних діях та рішеннях. І чим більше таких кроків влада робить назустріч суспільству – тим більше вона отримує його довіри. Громадяни завжди повинні мати можливість упевнитись у тому, що дії влади відповідають узятим нею на себе зобов'язанням і узгодженим напрямом розвитку. На жаль, в Україні влада й суспільство – це два світи, які існують паралельно і зустрічаються лише двічі на п'ять років – на парламентських та президентських виборах. Під час цих коротких зустрічей політики розраховують на підтримку громадян; а громадяни, йдучи на вибори, вважають, що обирають захисників своїх інтересів, – або ігнорують вибори чи й голосують проти всіх.

Однак у проміжках між виборами вплив громадськості на владу мінімальний. Партії не виконують своєї головної ролі – представляти інтереси виборців в органах влади. Позиції партій, які мають свої фракції в парламенті, дуже мало спирається на погляди позапартійної громадськості.

Відповіддю на це є зростання негативної аполітичності простих людей. Вона базується на переконанні громадян, що їм не під силу будь-що змінити і що влада все одно діятиме, не звертаючи на них уваги. Як наслідок, люди перестають сприймати з довірою позитивні зрушення в політичному та економічному житті суспільства, а не контрольована громадськістю влада, зі свого боку, все більше й більше демонструє ту головну владу державного управління, яку Євген Головаха у своїй статті нещодавно влучно назвав «моментократією», тобто відсутністю стратегічного бачення суспільної ситуації, психологією тимчасового правителя.

Модель відносин між владою та суспільством, що склалася упродовж останнього десятиліття, потребує принципових змін. Переконали, що одне з найсуттєвіших завдань у житті сучасного українського суспільства – зміна парадигми сприйняття політики як такої. Я розумію політику як технологію досягнення суспільно-визначених цілей через встановлення чітких, зрозумілих кожній людині правил участі суспільства в управлінні державою.

Відтак формулюється і сама роль держави – як механізму обслуговування стратегічних інтересів суспільства. Держава – інструмент узгодження і реалізації ініціатив різних верств громадськості, а не орган, що керує. Основною підставою для трансформації держави з цього напрямку має стати реалізація принципів відкритості влади.

Ефективність дії таких принципів ми продемонстрували в уряді у 2000 році. Введення нових засад управління розвитком, впровадження демократичних норм та процедур прийнят-

тя державних рішень сприяли істотному зменшенню тіншових схем в економіці і поверненню довіри до уряду.

Україні необхідна кардинальна зміна української культури, самої філософії державного управління. Нова модель управління суспільним розвитком має базуватися на принципах прозорості, під якою я розумію право кожної людини знати, де й ким приймаються політичні рішення, скільки і на що витрачається державних коштів, оскільки це – життєво необхідна запорука відкритого, ринкового і демократичного суспільства.

ГЛОБАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ

Суспільно-політичні й економічні процеси розвитку кожної країни дедалі більше виходять за межі національних кордонів. Держава перестає бути точкою відлику при плануванні національної політики; стираються межі між економічною політикою, спрямованою на розв'язання внутрішніх проблем, та участю у світових економічних процесах між населенням, що живе в країні і діаспорою. Сьогодні ми хочемо бачити Україну світовою державою, включеною в процеси глобалізації. А це означає, що перед нами постають принципово нові питання – ким ми є у світі? Чи спроможні ми як держава відстоювати власну позицію?

Розвиток транснаціональних корпорацій, поява світових регіональних центрів значно змінюють роль окремих держав, створюючи нові можливості для молодих країн. З другого боку, зміни конфігурації світової системи безпеки теж висувають свої вимоги: ми мусимо зайняти активну позицію в новій архітектурі світових відносин і забезпечити стабільність та спокій своєї держави. Інакше – опинимося на узбіччі фундаментальних змін, змирившись із роллю пасивного об'єкта впливу центрів політики. Ці тенденції світових процесів ставлять нові вимоги до системи управління.

Україна має активно включитися у згадані процеси заради добробуту та безпеки своїх громадян.

На мою думку, не можна здійснити тільки шляхом єднання нашого історичного коріння у всьому світі. Наша держава – це не тільки люди, етнічні групи, які живуть в Україні і поділяють спільні норми культури та цінності. Це й ті зерна української духовності та європейського рівня цивілізації, які зуміли прижитися і прорости на інших землях. Ми маємо всіляко підтримувати їхнє прагнення до духовного та культурного єднання. Це дасть змогу використати величезний досвід українців, які органічно співіснують з іншими культурами, в інших політичних та економічних контекстах. Громада людей, які поділяють спільні куль-

рно-історичні установки, може стати силою, атною зніціювати у світі масштабну дтримку, спрямовану на повніше розкриття тенціалу нашої країни.

ГУМАНІТАРНИЙ КОНТЕКСТ

В умовах бурхливого світового зростання формації визначальними чинниками, які атні забезпечити стабільність та розвиток ціональної економіки, стають не природні сурси, а вміння використовувати інфорцію і створювати нові знання. Приклад аїн, які найбільш динамічно розвиваються, зується на розумінні того, що добробут спілства залежить передовсім від його говності до змін. Нагромадження інтелектуьного капіталу в Україні, перетворення Укїни в повноцінне інформаційне суспільство, ієнтоване на розвиток людини, – неодмінна ова на шляху до інтеграції в європейську та ітову спілноти.

Сьогодні саме освіта і підготовка кадрів, зо-ема управлінських, обумовлює розвиток вілізованого суспільства. Тож освіта в Укїні, виховуючи нову культуру, плекаючи в спілстві довіру до нових політичних, екомічних та громадських інститутів і демокрачної перебудови в цілому, має стати поовхом до програмування змін у суспільстві. **Поза тим державна політика має перейти до инципово нової системи координат, у центрі ої стоятиме людина.** Адже коли держава не же створити сприятливих умов для розвитособистості, людина шукатиме способів реізувати себе інде. Тому всебічна дтримка різноманітних форм розвитку і приадання інтелектуального потенціалу, підвиення рівня знань людей – це, на мою думку, йголовніший пріоритет держави, яка преуде називатися цивілізованою.

«СОЦІАЛЬНИЙ ДОГОВІР» ЯК КРОК ДО ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ДЛЯ УКРАЇНИ

Реалізація завдань, що стоять сьогодні пед Україною, потребує негайної консолідації літичних і громадських сил для **формування атегії розвитку.** Вважаю, що консолідувати спілство, повернути довіру простих громаан до влади і партій зможе лише відкритий та озорий **соціальний договір** між владою і спілством. Оскільки лише він, а не окремі ркантильні інтереси, здатен забезпечити уздження системотворчих цінностей.

По-перше. Укладання такого договору стазапорукою **відкритості урядової політики,** альне вироблення його цілей елітою та нарои нарешті поклато б край недовірі гро-

мадськості до влади. Сформований на засадах широкого громадського діалогу, договір забезпечив би як **відкриті правила та принципи гри,** так і виконання партіями і владою: адже саме громадський сектор має сформулювати завдання владній команді і задати параметри розвитку держави.

По-друге. Цей договір також послужить зближенню політичних платформ різних політичних сил та регіональних еліт, які братимуть участь у формуванні стратегії. Уже зараз ведеться робота з розробки форми і змісту такого соціального договору, який зафіксує правила взаємодії і зобов'язання зацікавлених сторін. При цьому стратегічний інтерес суспільства не повинен стати заручником міжпартійної боротьби. Узгоджена стратегія розвитку країни є спільним вектором дій усіх політичних сил на основі загальнонаціонального інтересу: адже **політичні ідеології мають бути не підґрунтям для розділення суспільства, а синтезом його різноманітності та ідейного плюралізму.** Коли всі політичні сили, владні та організаційні ресурси об'єднуються довкола ідеї процвітаючої країни, то в цьому й про-явиться їхній справжній патріотизм.

По-третє. Укладання соціального договору забезпечить необхідні засади розвитку суспільства. Однак сам по собі договір не приведе до негайних якісних зрушень. Ситуація вимагає від нас розгортання **широкомасштабного соціального проекту** з розробки стратегії для України з участю різних суспільних груп. Тому першочергове завдання полягає у створенні **інституційного механізму узгодження інтересів влади з інтересами громадських та політичних сил.** Лише такий механізм забезпечить максимальну мобілізацію соціального та людського ресурсу для формування довгострокової стратегії розвитку України.

ПОДАЛЬШІ КРОКИ З ФОРМУВАННЯ СТРАТЕГІЇ

Ми не перші в Європі, хто формуватиме стратегію. Такий досвід мають і Росія, і Захід. Проте ми маємо втілити цей досвід в Україні, відштовхуючись від **власних цінностей та власного бачення майбутнього.** І за нас цього ніхто не зробить.

Важливе завдання на сьогодні – створення майданчиків для діалогу між громадськістю та владою у регіонах і Києві з метою забезпечення принципового й фахового обговорення ключових питань майбутнього України та завдань її стратегічного розвитку. Це потребуватиме спільних зусиль широкого спектра політичних сил, аналітичних центрів. Сьогодні громадськість готова до відкритого діалогу. Вона

чітко усвідомлює потребу в такій співпраці, тому черга – за політиками.

Я звертаюся до політиків, у яких є політична воля, і до всіх, хто відчуває відповідальність за майбутнє України. Настав момент, коли політичні амбіції й особисті уподобання повинні відійти на другий план, поступившись інтересам усього суспільства та наступних поколінь. Сьогодні ми маємо унікальний шанс дати своєму народу можливість бути господарем у своїй державі і творити власну долю. Це складна відповідь на історичний виклик. Але я переконаний, що це єдино правильна відповідь, яку ми можемо дати людям.

Соціальний договір забезпечить потрібні для цього умови та створить підвалини для проведення масштабної громадсько-політичної роботи з підготовки концепцій розвитку України і на її основі – стратегічної програми, підтриманої громадськими та політичними силами.

НА ЗАКІНЧЕННЯ

Я переконаний, що результати виборів не здатні самі по собі привести до позитивних зрушень у державі.

Тому я закликаю всі політичні сили консолідувати наші зусилля. Вже під час виборів знайти в собі сили перестати обсмоктувати компромати і перейти до проектування майбутнього та до праці над стратегією. Бути послідовними і відповідальними у своїх діях та політичних заявах. Ми не маємо права на помилку. Тому повинні домовлятися про об'єд-

нання зусиль задля негайної реалізації суспільних потреб та стратегічних інтересів держави.

Саме тому моя філософія управління державою побудована на ідеї консолідації громадськості та політичних сил для формування єдиної стратегічної програми розвитку України. Програма політичного блоку – не лише виборча платформа, а й основа вироблення довгострокової стратегії через демократичні форми соціальної кооперації. Переконаний, що виборчі програми інших партій та блоків містять інші, не менш важливі аспекти стратегічного бачення розвитку держави. Тому сьогодні особливо багато важить діалог між політичними лідерами щодо шляхів формування цієї стратегії. Сподіваюся, що сьогоднішній виклад моєї позиції та вихідних уявлень про головне для України сприятиме формуванню інституційного механізму справжнього політичного діалогу в суспільстві.

Я також переконаний, що без негайних кроків з узгодження суспільних інтересів та формування образу майбутнього, прийнятого для всіх громадян, – соціально-економічні претворення не зможуть привести до позитивних зрушень.

У рамках цієї роботи ми повинні зосередитися на позитивних цілях, на тому, що нас об'єднує. Думуючи про розвиток держави, про її майбутнє, ми маємо усвідомити, що це – питання потреб та бачення її громадян. Я хочу, щоб наше бачення ми почали узгоджувати вже сьогодні.